

ВПЛИВ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУВАННЯ НА СТРУКТУРУ ОЙКОНІМІКОНУ
(НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНИХ НАЗВ ПОСЕЛЕНЬ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ)

Територія сучасної Хмельницької області є цілісною адміністративно-територіальною одиницею, однак до 1937 року існувало два історико-географічні регіони – Південно-Західне Поділля (південні райони Хмельниччини) та Південно-Східна Волинь (північні райони), межа між якими збігалася із лінією поділу колишніх Подільської та Волинської губерній. Суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток цих історичних територій дещо відрізнявся, тому й ойконімікон області відповідно формувався під впливом різних чинників.

Розгляд семантики ойконімічних основ дозволяє виявити ряд лексем, які не зафіксовані в історичних джерелах, але збереглися в назвах поселень. Серед відонімних назв населених пунктів Хмельниччини завжди домінували ойконіми, мотивовані антропонімами, зокрема слов'янськими автохтонними особовими іменами (*Мирутин, Шмирки* – тут і далі приклади див.: 1; 2). До цієї категорії віднесено найменування, твірні основа яких може розцінюватися як відантропонімна і як відапелятивна (*Вовківці, Жабче*). Продуктивності антропоойконімів сприяли заселення земель, розвиток феодалістичних і капіталістичних відносин, розшарування суспільства тощо.

Називання багатьох реалій часто здійснюється шляхом переосмислення, тобто перенесення назв одних денотатів на інші (з цією функцією насамперед пов'язані гідрооб'єкти). Здебільшого існувала відповідність “один до одного” (*Збручівка, Смотрич*), хоча іноді назва ріки ставала твірною основою для кількох ойконімів: *Заслuch, Прислuch; Нова Ушиця, Стара Ушиця*. Гідроойконіми на Хмельниччині становили 3–5% (із незначним переважанням таких назв у Південно-Східній Волині). Типовим для усього досліджуваного регіону є утворення назв одних населених пунктів від інших (*с.Антонівка – х.Антонівський, с.Новичі – х.Новичі, м.Шепетівка – ст.Шепетівка Подільська*). Малопродуктивними є відхоронімні ойконіми (0,1–0,5%), проте для Південно-Західного Поділля характерна тенденція до їхнього зростання; переважно такі назви мають локативне значення (*Подільське, Поліське*). Специфічним для північної Хмельниччини є функціонування в XIX-на поч. XX ст. відагонімних та відеклезіонімних утворень (*Остропільський хутір Миколаївської церкви, х.Покровського Приходу*).

Назви поселень, мотивовані апелятивами, є кількісно меншими порівняно з відонімними (26–40%). Найчастіше матеріалом для відапелятивних номінацій ставали ландшафтно-географічні (*Залисся, Лисогірка, Рівки*) та адміністративно-господарські (*Городок, Новоселиця, Хутори*) терміни. На природно-географічні умови регіону вказували і відфлоролексемні деривати (*Березна, Калинівка, Соснівка*). Значна кількість ойконімів утворилася від прикметників (як якісних, так і відносних): *Велика Зелена, Веселе, Нижнє*.

Усі назви населених пунктів колись були певним чином мотивованими, причому мотиваційні особливості ойконімів у південній та північній Хмельниччині дещо відрізняються. Зокрема, для ойконімікону Південно-Східної Волині характерне домінування посесивних назв (21–40%: *Мовчани, Юрівщина*), що є наслідком політичного та соціально-економічного розвитку регіону. Квалітативні назви становлять 12–15% (*Білогородка, Кам'янка, Скидовисько*). На місцезнаходження денотата вказують локативні ойконіми (7–19%: *Заріччя, Майдан-Лабунь*). Патронімічні ойконіми, які свідчать про нащадків, що проживали у поселенні, складають 7–27% (*Васьківці, Махаринці*). Родові назви виражаються плуральною формою (5–13%: *Драчі, Яремичі*). На Південно-Західному Поділлі локативні ойконіми становлять 22–36%, посесивні – 16–26%, патронімічні – 11–26%, квалітативні – 6–14% (на відміну від сусіднього регіону, вони мають тенденцію до зростання), родові – 1–2%. Однакову кількість становлять емоційно-експресивні назви, серед яких переважають ойконіми з “ідеологічним” забарвленням, що виникали в радянський період (*Любомирівка, Трудове, Червоний Случ*). На південній Хмельниччині побутували назви з пейоративним відтінком у значенні (*Дурняки, Скотиняни*).

Для дериваційної структури ойконімікону Хмельниччини характерні усі способи словотвору, які функціонували в українській мові. Найбільш поширеною є морфологічна деривація, зокрема суфіксація (90%). Продуктивними є власне топонімічні форманти **-ич-і, -ан-и, -івц-і, -инц-і, -івк-а, -щин-а** (*Малинині, Ліцани, Солобківці, Орлинці, Іванівка, Петрівщина*). Назви на **-ич-і, -івк-а, -щин-а** домінують на півночі Хмельниччини, а на **-івц-і, -инц-і** – на півдні.

Одним із продуктивних словотворчих способів є ойконімізація онімів та апелятивів (*Жванчик, Міжгір'я, М'якоти, Слобода*). Субстантивація на Південно-Східній Волині становить 13–22%, а на Південно-Західному Поділлі – 7–12% (*Красилів, Лозова, Оринин, Радогоща*). Назви на **-їь (-ја, -је)** на півночі складають 4–8% (*Ізяслав, Губча*), в той час як на півдні області не зафіксовано жодної такої назви. Лексикалізація словосполучень становить приблизно однакову кількість у двох регіонах (*Нова Криворудка, Стара Ушиця*). Композити складають найменшу частку в усьому ойконіміконі, зокрема на Південно-Східній Волині – 3–5%, а на Південно-Західному Поділлі – 1,6–3% (*Білогір'я, Теофіполь*).

Відмінності у назвотворенні двох регіонів свідчать про певні розбіжності у їхньому розвитку. Проте в цілому ойконімікон Хмельниччини є цілісною системою і характеризується спільними лексико-семантичними, мотиваційними та словотвірними особливостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герета Н.М. Ойконімія північної Хмельниччини: Дис... канд. філол. наук. – Умань, 2004.– 209с.
2. Торчинський М.М. Ойконімія Південно-Західного Поділля: Дис... канд. філол. наук. – К., 1993. – 234с.